

Мазовецький Р. І., аспірант ННВЦ НУЦЗУ. м. Харків

Mazovetskyi R. I., researcher of Training Research and Production Center of the National University of Civil Protection of Ukraine Kharkiv

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

MAIN DIRECTIONS OF IMPROVING THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF MILITARY SERVANTS

У статті розглядаються основні вдосконалення системи соціального захисту військовослужбовців, які використовуються на даному етапі розвитку нашої держави. Вивчено основні проблеми в питаннях покращення соціального захисту військовослужбовців на сучасному етапі. Аналізуються фактичні напрацювання у розвитку системи соціального захисту в умовах несприятливого економічного стану та постійної військової небезпеки в державі. Запропоновано заходи щодо зниження та запобігання негативного впливу соціальних ризиків для військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов для існування. Показано місце і роль різних суб'єктів соціальної відповідальності у військовому середовищі в системі соціального захисту військовослужбовців.

Ключові слова: *соціальний захист, державна політика соціального захисту, збройні сили України, соціальне забезпечення збройних сил.*

The article considers the main improvements of the system of social protection of military personnel, which are used at this stage of the development of our state. The main problems in improving the social protection of military personnel at the current stage have been studied. The actual achievements in the development of the social protection system in the conditions of an unfavorable economic situation and constant military danger in the state are analyzed. Measures are proposed to reduce and prevent the negative impact of social risks for military personnel who, due to the specifics of their official activities, have no other source of decent living conditions. The place and role of various subjects of

social responsibility in the military environment in the system of social protection of servicemen are shown.

Keywords: *social protection, state policy of social protection, armed forces of Ukraine, social security of the armed forces.*

Постановка проблеми Сьогодні нашій державі необхідні потужні Збройні Сили, оскільки загрози военній безпеці нашій країни, незважаючи на їхнє зниження, зберігаються. Соціальна допомога у підтримці фізичного життя військовослужбовців, задоволенні їх соціальних потреб існувала вже в початковий період розвитку людства та здійснювалася на основі звичаїв, норм, традицій, ритуалів. Це допомагало людям пристосуватися до несприятливих природних умов, зберегти цілісність та наступність культури сім'ї, роду, спільності. Взаємодопомога та виручка були природним атрибутом спільного життя людей. Зміни, що відбувалися в Україні, до початку бойових дій, об'єктивно сприяли досягненню економічного благополуччя в країні за допомогою формування ринкових відносин. Саме тому проблема укріплення збройних сил України за рахунок покращення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей дуже актуальне питання на сучасному етапі.

Метою статті є вивчення основних напрямів удосконалення соціального захисту військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу Протягом останнього десятиліття в Україні гостро постала проблема матеріальної та фінансової ресурсозабезпеченості, що є закономірним для економіки перехідного типу. Збройні Сили України як важлива частина державної системи не стали винятком, а, навпаки, у своїй життєдіяльності дуже яскраво демонструють всі колізії цього часу. Перебуваючи у стадії реформування, Збройні Сили ведуть активний пошук не тільки оптимальної структури та чисельності, а й удосконалюють свою економічну систему, складовою якої є фінансове забезпечення військ загалом та системи соціального захисту військовослужбовців зокрема.

Основним фактором, що впливає на вирішення соціальних проблем у Збройних Силах, продовжує залишатися недостатність фінансових і матеріальних ресурсів держави, що виділяються на поліпшення грошового забезпечення військовослужбовців, реалізацію їх прав, пільг та гарантій через соціально-економічну ситуацію, що склалася в країні. [3]

Принципово важливим є збереження обов'язків держави, що історично склався, — компенсувати військовослужбовцям їх матеріальні та інші позбавлення, пов'язані з виконанням ними обов'язків військової служби. Обмеження військовослужбовців у низці конституційних прав, що з особливим характером військової служби, і навіть її висока інтенсивність, соціальна значимість і відповідальність, підвищений ризик життя і здоров'я громадян, виконують військовий обов'язок - це обов'язково має бути адекватно компенсовано державою.

Підвищення привабливості та престижності військової служби для офіцерського складу у Збройних Силах України є визнаним соціальним пріоритетом. Насправді приведення рівня грошового забезпечення військовослужбовців у відповідність до розмірів грошового утримання державних службовців з одночасним скасуванням пільг з прибуткового податку, оплаті житла та комунальних послуг не дозволило підвищити її престиж у суспільстві, стримати негативні кадрові тенденції, що намітилися під час проведення організаційних заходів, щодо реформування військ (сил).

Низький рівень грошових доходів молодших офіцерів не дозволяє їм гідно утримувати сім'ї. У цьому головна причина швидкого розчарування у військовій службі молодшого офіцерського складу. Більшість сімей молодших офіцерів знаходяться за межею бідності незалежно від регіону проходження служби.

Сприятливих умов для повної соціалізації молодих офіцерів поки що не створено. За рівнем середньодушових доходів соціально-економічне становище молодих офіцерів-холостяків приблизно в 2,2-2,6 рази краще, ніж у їхніх однолітків, які мають сім'ю. Окрім матеріальних проблем на вирішення молодого офіцера про створення сім'ї впливають інші чинники. Серед них найвагоміші – відсутність житла, невпевненість у завтрашньому дні, обмежені можливості для професійної та службової реалізації на військовій службі у зв'язку із скороченням Збройних Сил, відсутність інших джерел доходів.

Більшість сімей молодих офіцерів, які мають дітей, перебувають за межею бідності. Народження дитини одразу ставить молоду офіцерську сім'ю перед масою життєвих проблем, які вони самі, без допомоги з боку, вирішити не можуть. Доходів молодих офіцерів та державної допомоги на матеріальне забезпечення сім'ї у разі народження дитини, безвідсоткового кредиту на первинне господарство їм явно не вистачає. У ще складнішому становищі

опиняються сім'ї молодих прапорщиків і мічманів, солдатів (матросів), сержантів (старшин), які проходять військову службу за контрактом. [2]

Найважливішим елементом системи соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей є забезпечення їх житла. На жаль, у цьому питанні є ціла низка проблем. За останні п'ять років кількість військовослужбовців, не забезпечених житлом за соціальними нормами, не лише не скоротилася, а й зросла на 7 відсотків.

Не можна не зупинитися ще на одному дуже суттєвому факторі, який вплинув останнім часом на посилення житлової проблеми в армії та на флоті - різке збільшення вартості будівництва та придбання житла. Здавалося б, очевидно позитивна динаміка - асигнування на ці цілі в бюджеті щорічно збільшувалися. Але ціни на житлоплощу все ж таки зростали швидше.

У цих критичних умовах необхідно виробити принципово інші підходи до реформування соціальної сфери, розробити такий фінансово-економічний механізм соціального захисту військовослужбовців, який дозволив би залучити людину до спільного фінансування соціальної сфери, ліквідувати державний монополізм у цій сфері та забезпечити більш ефективне її функціонування.

У західних країнах протягом останніх 50 років домінуючою тенденцією була соціалізація послуг освіти та охорони здоров'я, збільшення частки їх громадського фінансування. І це тенденція об'єктивно обумовлена. Вона пов'язана, з одного боку, з якісними змінами в системах охорони здоров'я та освіти, наслідком чого є як загальне подорожчання відповідних послуг, так і зростання відмінностей у вартості різних їх видів, а з іншого - з тим, що потреби людей у цих послугах сильно диференційовані, особливо в різні періоди життя (наприклад, з усього обсягу медичної допомоги щорічно близько двох третин припадає на 10% населення, переважно літніх). Саме тому визнаним принципом побудови системи охорони здоров'я є широке використання механізму перерозподілу коштів від молодих до людей похилого віку, від багатих до бідних, від здорових до хворих. Не слід забувати і про те, що в сучасних умовах рівень здоров'я, як і освіти населення є одним з найважливіших факторів, що визначають прогрес країни. Тому послуги відповідних галузей розглядаються переважно як соціальні. [1]

Під сутністю фінансово-економічного механізму забезпечення соціального захисту військовослужбовців професійної армії розуміється військово-фінансова політика щодо регулювання об'єктивно зумовлених економічних відносин, що формуються з приводу формування спеціальних

фондів коштів з метою найбільш повного задоволення матеріальних та духовних потреб військовослужбовців, реалізації гарантій, пільг, переваг та компенсацій, державою відповідно до їх соціального статусу. Під змістом фінансово-економічного механізму забезпечення соціального захисту військовослужбовців професійної армії слід розуміти частину фінансово-економічного механізму Збройних Сил України, сукупність конкретних форм прояву фінансово-економічних та правових відносин; принципів, форм і методів організації цих відносин та органів управління ними, як нам видається, схематично фінансово-економічний механізм управління системою соціального захисту військовослужбовців професійної армії може бути представлений у вигляді логічно взаємопов'язаних структурних елементів:

1. Організаційна структура управління системою соціального захисту військовослужбовців, складається з органів державного, військового управління, місцевого самоврядування, а також громадських та комерційних організацій, які займаються питаннями соціального захисту військовослужбовців.

2. Формування системи соціального захисту професійних військовослужбовців - сукупність фінансових стимулів, важелів та інструментів, які забезпечують ефективний, адекватний рівень якості життя військовослужбовців та їх нормативно-правове закріплення.

3. Процес реалізації системи соціального захисту військовослужбовців, що включає контроль, моніторинг та корекцію кінцевих результатів.

Основним напрямом удосконалення управління системою соціального захисту є централізація управління, оскільки успіх реалізації законів та інших нормативних актів, що закріплюють різні виплати, пільги та компенсації, багато в чому залежить від того, наскільки узгоджено функціонують організації, які здійснюють соціальний захист професійних військовослужбовців. Нагальною необхідністю стало створення спеціального органу, який займався б питаннями соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Таким органом могла б стати координаційна рада із соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби та членів їх сімей при Міністерстві оборони України, а на місцях - відділи соціального забезпечення гарнізонних адміністрацій. [1]

Безпосередню основу змісту та структури фінансово-економічного механізму соціального захисту військовослужбовців складають форми організації та реалізації фінансово-економічних відносин у ЗС України, а також методи їх кількісного визначення.

Формами організації фінансових відносин у ЗС виступають фонди грошових коштів цільового призначення та сукупності планів щодо їх утворення та використання. Специфіка функціонування економіки ЗС в умовах товарно-грошових відносин представляє утворення різноманітних фондів коштів, які можна умовно групувати за джерелами утворення, за призначенням, за їх власниками та за сферами розподільчих відносин в армії. Використання фондів за відомчим, предметно-цільовим та організаційним ознаками на більш дрібні та використання їх за призначенням.

Реалізація характеризується різноманітністю суб'єктів управління, форм і методів, за допомогою яких здійснюється власне реалізація системи соціального захисту.

Контроль реалізації - важливий елемент системи соціального захисту, який досі не працює, оскільки відповідальність за реалізацію соціального захисту покладено на ті органи, які фактично не несуть відповідальності за виконання покладених функцій.

Корекція передбачає здійснення моніторингу показників процесу впливу застосовуваних державою форм, методів та засобів впливу на суб'єкти управління за допомогою системи критеріїв її розвитку, аналізу досягнутих змін та діагнозу стану. Все це дозволяє зробити прогноз розвитку, і удосконалення системи соціального захисту військовослужбовців.

Реалізація фінансово-економічного механізму соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей здійснюється у формі фінансового планування, фінансування, фінансового стимулювання, контролю, аналізу, обліку та звітності.

Важливим моментом організації та реалізації фінансово-економічних відносин виступають методи кількісного визначення соціальних і нормативів, і навіть необхідних ресурсів їх фінансування. [3]

Реалізація заходів соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей покладається на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суди загальної юрисдикції, правоохоронні органи в межах їх повноважень, а також обов'язки командирів (начальників). Реалізації прав військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей відповідно до

конституційних законів та інших нормативних правових актів, а також можуть сприяти громадські об'єднання.

Соціальний захист військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби та членів їх сімей є функцією держави та передбачає:

- реалізацію їх прав, пільг, гарантій, виплати компенсацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та військового управління;
- удосконалення механізмів та інститутів соціального захисту;
- охорону здоров'я, життя та інші заходи, спрямовані на створення умов життя та діяльності, що відповідають характеру військової служби та ролі у суспільстві.

Фінансові відносини, що виникають у держави зі Збройними Силами України щодо забезпечення соціального захисту військовослужбовців пов'язані, головним чином, з використанням бюджетних коштів. Специфіка цих відносин полягає в тому, що вони, по-перше, виникають у розподільчому процесі, неодмінним учасником якого є держава (в особі відповідних органів влади), і, по-друге, пов'язані з формуванням та використанням централізованого фонду коштів, призначеного для задоволення загальнодержавних потреб. Важливе місце у вирішенні цього завдання приділяється цільовому фінансуванню державних цільових програм.

У сучасних умовах розвитку бюджетної системи країни, пов'язаних з економічною та фінансовою нестабільністю, зростає значення формування та використання позабюджетних коштів у реалізації програм соціального захисту військовослужбовців. Це закономірний процес, оскільки обмежені можливості одного джерела об'єктивно впливають на процес пошуку нових, характерних для даного періоду реформ, джерел фінансування державних програм. [2]

Позабюджетні фонди виступають однією з ланок загальнодержавних фінансів і є одним із методів перерозподілу національного доходу держави на користь певних соціальних груп населення. Головне призначення позабюджетних фондів – фінансування окремих цільових заходів за рахунок спеціальних цільових відрахувань та інших джерел.

Очевидно, що практична реалізація засад оптимізації фінансування системи соціального захисту можлива лише на основі методу послідовних наближень. При цьому вирішення розподільчих завдань на вищих рівнях має пріоритет щодо нижчих у сенсі встановлення оптимальних порогових (нормативних) рівнів.

Як перше наближення може використовуватися і практично використовується варіант асигнувань, сформований шляхом підсумовування потреб за видами грошового та матеріального забезпечення, що визначаються на основі системи діючих норм і нормативів, з подальшим їх пропорційним скороченням відповідно до загальної виділеної суми. Методична перевага цього варіанта полягає в тому, що він базується на системі норм і нормативів - деяких раціональних рівнів забезпечення - традиційно обґрунтовуються автономно, з мінімальним урахуванням їх взаємозалежності.

Висновки. Важливе значення та роль у системі соціального захисту військовослужбовців належать військово-фінансовому механізму, під яким розуміється складова частина фінансового та військово-господарського механізмів країни, сукупність форм та методів організації та реалізації військово-фінансових відносин та органів управління ними [4] у процесі забезпечення військово-фінансовими ресурсами потреб військовослужбовців та його сімей, так як з його допомогою приводяться у відповідність до рівня розвитку армії, системи фінансово-економічного забезпечення оборони країни, конкретних заходів організації та реалізації фінансових відносин, методів їх коли його визначення економіки Збройних Сил.

Разом з тим, соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей, фінансово-економічний механізм управління нею є складнішою системою, що виходить за рамки суто фінансово-економічних відносин. Її структура, наприклад, включає також сукупність органів управління (державного, військового, місцевого) та загальноцивільних нормативних актів (програм) з управління фінансовими відносинами відповідно до вимог фінансово-економічного забезпечення оборони країни загалом та соціального захисту військовослужбовців професійної армії зокрема.

У соціально-правовому відношенні значення та роль фінансово-економічного механізму виражається у використанні його для реалізації соціальної політики держави у Збройних Силах, забезпечення соціально-правової захищеності інтересів особового складу та членів їх сімей. При цьому фінансово-економічний механізм виступає найважливішою складовою фінансового та інституційного регулювання системи соціального захисту військовослужбовців професійної армії та членів їх сімей, будучи фактично його матеріальною основою.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20.12.1991 р., № 2011. – XII.
2. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. – Запоріжжя. – 2011. – 21 с.
3. Чимишенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України : дисертація на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 гроші, фінанси та кредит. – К. - 2011. – 261 с.
4. Шишлюк М.О. Матеріальне забезпечення у зв’язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців / М.О. Шишлюк // Трудове законодавство : шляхи реформування. – 2013. – С. 281-283.

References

1. Zakon Ukrainy “Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simei” vid 20.12.1991 r., № 2011. – KhII.
2. Pasika S.P. Administratyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yurydychnykh nauk: spets. 12.00.07 administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo / S.P. Pasika. – Zaporizhzhia. – 2011. – 21 s.
3. Chimyshenko S.M. Biudzhetnyi mekhanizm finansuvannia osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy : dysertatsiia na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekonom. nauk : spets. 08.00.08 hroshi, finansy ta kredyt. – K. - 2011. – 261 s.
4. Shyshliuk M.O. Materialne zabezpechennia u zviazku z neobkhidnistiu kompensatsii okremykh vydatkiv yak dodatkovyi vyd sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtiv / M.O. Shyshliuk // Trudove zakonodavstvo : shliakhy reformuvannia. – 2013. – S. 281-283.